

UTGRÄVNING

Myten Ingólfur

AV ANDERS SVENSSON

ISLAND. Nya fynd visar att människor fanns på Island långt före Ingólfur Arnarson – enligt historieskrivningen den förste bosättaren.

Stöðvarfjörður

Vid gården Stöð på östra Island grävde arkeologer i somras upp tre ytor på 8x4 meter var. Där fann de spår av byggnader från fyra olika tidsperioder.

Hamnen i Húsavík.
Här gick Garðar
Svavarsson i land
tillsammans med
trålen Náttfari.

N

är Ingólfur Arnarson såg Island kastade han sina tre högsättesstolpar överbord. På den plats där de flöt i land skulle han och familjen bosätta sig. Platsen var Reykjavík och året var 874.

Så brukar Islands första bosättare beskrivas. Historieskrivningen utgår från *Landnámabók*, den så kallade Landnamsboken som skildrar hur Island koloniserades. Där finns information om över 3 000 personer och 1 400 bosättningar. Inte minst berättas det hur Ingólfur Arnarson seglade från Norge över till Island. Han räknas som landets första invånare. Berättelsen om Ingólfur möter unga elever i läroböcker och turister möter den i guideböcker.

Nu utmanas den traditionella historieskrivningen av arkeologiska fynd som gjorts under de senaste åren. Flera utgrävningar visar att det rörde sig människor på Island långt före Ingólfur Arnarson. Kanske till och med så tidigt som under 600-talet.

I somras ledde arkeologen **Bjarni F. Einarsson** utgrävningar vid den övergivna gården Stöð i Stöðvarfjörður på östra Island. Initiativet kom från honom själv. Han besökte platsen 2007 och tyckte sig se spår av en hall. Det skulle visa sig att han hade rätt.

Fynden var många: bearbetad sten, pärlor, arabiska och romerska mynt, en ring och spår efter fyra byggnader i västnordisk stil. Här har skapats verktyg för att skära kött och skinn och här har spunnits tråd. Upptäckten är den första i sitt slag på östra Island.

Den äldsta byggnaden har daterats till omkring år 800. Det betyder att människor fanns i området långt före Ingólfur Arnarson. Men Bjarni F. Einarsson är allt annat än överraskad.

– Fynden stämmer överens med hur vikingarna stegvis upptäckte allt större delar av världen. Från Skottland såg man till Orkneyöarna. Därifrån kunde man se till Shetlandsöarna. Därifrån såg man nästan till Färöarna. Och därifrån var det inte långt till Island. Sedan fortsatte det med Grönland och Newfoundland i Nordamerika, säger han.

Just Stöð passar väl in i Bjarni F. Einarssons teori om hur Island befolkades. Det isländska ordet *stöð* betyder 'station'. Han tror att Island under en längre tid fungerade som en utpost. Hit kom sjöfarare – troligast från norra och västra Norge – och vistades på kustnära fångststationer under somrarna. Mat fanns i överflöd. I åar, älvar och fjordar fanns oändligt med fisk. Fälten grönskade och det fanns rikligt med bär och svamp. Den täta björkskogen kunde användas till bränsle. Vid stränderna kunde gästerna jaga säl, valross, gäss och garfågel. Ibland stötte de på en strandad val. De kunde samla fågelägg och drivved.

– Här kunde man gå rakt på resurserna utan att riskera att stöta sig med någon övermakt som exempelvis den norske kungen Harald Hårfager, säger Bjarni F. Einarsson.

Några djurben har inte hittats vid Stöð. Det är ett avgörande skäl till att han tror att det rör sig om en tillfällig bosättning. Om det

funnits bofasta vid Stöð hade de med all sannolikhet haft boskap. Inte heller har det upptäckts några redskap för att tillverka textilier. Sådana har påträffats i senare bosättningar i bland annat Reykjavík.

Men sommarmånaderna handlade inte bara om att leva gott på de resurser som fanns i närområdet. Vikingarna var handelsmän. Bjarni F. Einarsson tror att de under vistelserna på Island också skaffade sig möjligheter till goda affärer.

– Tänder efter valross och kaskelot låg utspridda på stränderna på västra Island. Det måste ha varit enormt attraktivt att gå och samla tänder.

Dessa tänder var eftertraktade handelsvaror som betingade höga priser. De kunde användas både till smycken och till fina bruksföremål. Några tänder från valross eller kaskelot har inte påträffats vid Stöð. Men i Vogur vid Hafnir på sydvästra Island slutförde Bjarni F. Einarsson nyligen en utgrävning. Även här tror han att det rörde sig om en utpost eftersom han inte hittat något djurstall. Fynden, som består av allt från valrossständer till byggnader, kan vara så tidiga som från 770-talet.

Liknande upptäckter har gjorts på flera platser i landet. Det handlar om lämningar av byggnader och andra spår av mänsklig aktivitet. Gemensamt för dessa fynd är att de daterats till 800-talets mitt eller tidigare.

”Syftet var att visa att Island tillhörde Europa”

Med sig på resan till Island hade Flóki Vilgerðarson tre korpar som skulle hjälpa honom att hitta vägen.

och han hamnade så småningom på Islands östkust. Vid Húsavík i norr ska han ha övervintrat tillsammans med sina trälare. Garðar Svavarsson seglade runt Island och konstaterade att det var en ö. Han kallade den *Garðarshólmí*, 'Gardarsholme'. Detta ska ha varit omkring år 860.

När han reste hem på våren blev trälen Náttfari kvar. Han ska ha stulit en båt och smitit från Garðar. Tillsammans med några andra trälare bodde Náttfari kvar i samma region när den första vägen av officiella bosättare anlände. Han fördevis då till Náttfariavík, en vik uppkallad efter honom själv, där han och de övriga trälarna tilläts bo.

Flóki Vilgerðarson seglade till skillnad från sina föregångare inte vilse när han runt år 870 gick i land i Vatnsfjörður i nordväst. För att finna vägen från Färöarna till Island ska han ha haft med sig tre korpar ombord. Efter några dagars segling släppte han den första korpen. Den vände dock tillbaka mot Färöarna. Efter att ha kommit ännu längre norrut släppte han den andra korpen. Den flög rakt upp i luften, men blev sedan sit-

sägs det att *papar*, munkar från de brittiska öarna, ska ha uppehållit sig på Island. De ska efter vikingarnas ankomst ha lämnat ön eftersom den inte längre kunde erbjuda den ensamhet som de sökte. Eller kanske ville de inte leva bland hedningar. Efter dessa munkar finns inga spår. Ingen kan med säkerhet säga om de har existerat.

Först att gå i land var den norske vikingen Naddoður. Omkring år 850 ska han ha kommit ur kurs under en segling mellan Norge och Färöarna. Han gick i land i Reyðarfjörður, en fjord belägen bara några mil norr om Stöðvarfjörður. Där ska han ha konstaterat att ön såg obebodd ut innan han vände hemåt mot Norge. Han kallade ön *Snæland*, 'Snöland'.

Nästa viltsna sjöfarare som gick i land var den svenske vikingen Garðar Svavarsson. Under en stormig resa mellan Danmark och Hebriderna drev hans skepp långt västerut,

Längst in i Stöðvarfjörður ligger Stöð. Den första kända bosättaren är Þórhaddur från Trondheim.

Att segla från Norge till Island var inget litet äventyr. Ingólfur Arnarson hade inte bara med sig sina närmaste. Ombord fanns också boskap, timmer och alla ägodelar som fick plats ombord. Enligt Bjarni F. Einarsson är det inte rimligt att han skulle ha gett sig ut på en sådan resa utan att vara mycket väl medveten om vad som väntade vid ankomsten.

– De som varit här tidigare förde troligtvis information med sig tillbaka. De berättade säkerligen om vad som fanns och vad som inte fanns på ön.

Den första vägen av bosättare, som har kommit att symboliseras av Ingólfur Arnarson, hade enligt *Landnámabókin* flera föregångare. Före nordbornas ankomst

tande på däck. Efter ytterligare någon dags segling släppte han den sista fågeln. Denna korp satte kurs framåt och Flóki förstod att han började närma sig land.

Flókis tro på korpar gjorde att han kallades Hrafna-Flóki, 'Korp-Flóki'. Hans tid på Island blev dock allt annat än lyckosam. Under sommaren ska han ha varit så upptagen av att fiska att ingen tänkte på att samla hö till djuren inför vintern. Denna vinter blev ovanligt lång och hård. Långt in på vårkanten var Vatnsfjörður täckt av is. I förtvivlan ska Flóki ha bestigit närmsta fjäll med förhoppningen om att få en glimt av öppet hav. I stället såg han bara is. Där och då, sågs det, gav han landet namnet Ísland.

Exakt hur mycket av berättelserna om historiska personer som Ingólfur Arnarson och Flóki Vilgerðarson som är sanna är omöjligt att avgöra i dag. Bjarni F. Einarsson är skeptisk.

– Om Flóki var bonde förefaller det osannolikt att han skulle glömma bort djuren.

Även om alla detaljer inte är korrekta finns det arkeologiska fynd som ger berättelserna ett visst stöd. Vid Brjánslækur, den plats där Flóki ska ha övervintrat, finns det lämningar som daterats till omkring år 870. Inget är bevisat, men de spår av byggnader som påträffats skulle kunna vara rester av denna bosättning.

I centrala Reykjavík har omfattande fynd gjorts vid utgrävningar. Lika lite som lämningarna i Brjánslækur går att koppla till Flóki Vilgerðarson går det att knyta dem

I Brjánslækur finns spår efter bebyggelse från samma tid som Flóki Vilgerðarson övervintrade där.

till Ingólfur Arnarson. Men här handlar det om flera stora gårdar med stora härdar och platser för boskap.

Det senaste stora fyndet gjordes så sent som 2015. Arkeologer grävde då fram ett 5,5 meter brett och 20 meter långt långhus. I mitten fanns en eldstad som var minst 5 meter lång. Där påträffades också ringar, brynen, pärlor och olika typer av redskap för matlagning och vävning.

Eftersom flera stora gårdar upptäckts på bara några hundra meters avstånd tyder det på att Ingólfur Arnarson var långt ifrån ensam om att tidigt slå sig ner just i Reykjavík.

De äldsta fynden i Reykjavík har daterats till år 871 med en felmarginal på två år. Det är alltså något tidigare än när Ingólfur

Arnarson sägs ha bosatt sig på samma plats. Skälet till att fynden kan dateras med sådan precision är ett vulkanutbrott i Bárðarbunga, ett vulkaniskt område som ligger under glaciären Vatnajökull. Detta utbrott spred ett fint lager av vulkaniskt material, tefra, över stora delar av Island. Den som gräver i Reykjavík kan utan problem identifiera detta lager, som kallas landnámsslagnet.

Kolonisationen ska enligt den officiella historieskrivningen ha pågått mellan 874 och 930. Gårdar som byggts under denna period är ofta förhållandevis enkla att datera. Hus från 874 och framåt ligger ovanpå landnámsslagnet, medan tidigare bosättningar ligger under detta lager. Gårdar byggda under den tidiga kolonisationen kan i sin tur dateras med hjälp av tefra från det enorma vulkanutbrottet vid Eldgjá 934, som bildar ännu ett lager.

Bjarni F. Einarsson är övertygad om att de första bosättarna inte var äventyrslystna hövdingar som tröttnat på Harald Hårfagers styre. I stället tror han att bosättarna främst var bönder som tröttnat på maktkampen. I Norge fick de finna sig i att beskattas rejält samtidigt som de kunde tvingas ut i strid. Genom att betala skeppare för att få följa med till Island kunde de börja om i ett fredligt land utan statsöverhuvud.

– Vi lever fortfarande i sagornas värld, säger Bjarni F. Einarsson. Det är den sagoberade forskningen som dominerar historie-

1. Ett romerskt mynt tillhör fynden i Stöðvarfjörður. Hur myntet har kommit till Island är inte känt.
2. De vikingar som uppehöll sig vid Stöð behärskade hantverket att göra skärverktyg av sten.
3. Den ring som hittades under utgrävningen har skickats till Islands nationalmuseum för analys.

I Reykjavík hittades 2015 lämningar av en stor gård.

fróði Þorgilsson börjar skriva *Landnámabók*. I de muntliga berättelser som gått i arv från generation till generation kan mycket ha förändrats och glömts innan Ari fattar pennan. Gunnar Karlsson tror dessutom att Ari kan ha haft anledning att förenkla sin återgivning av Islands historia.

– Det här var ett dokument som följde med ansökan till det som kan kallas för den tidens EU, nämligen katolska kyrkan. Syftet var att visa att Island tillhörde Europa. Det gör Ari genom att besvara frågor som *vilka är ni?* och *var kommer ni ifrån?* Det var helt enkelt en berättelse som var lämplig ur ett politiskt perspektiv. Det fanns ett behov av att för utlänningar beskriva islänningarna och deras ursprung så att ingen trodde att de var tjuvar och vildar.

Årtalet 874 nämns dock inte i *Landnámabók*. Det dyker enligt Gunnar Karlsson först upp i historieböcker på 1600-talet. Och då är det den tidens historiker som drar slutsatsen att Ingólfur Arnarson slagit sig ner i Reykjavík detta år.

I *Landnámabók* beskrivs islänningarna som nordbor. På senare år har analyser av dna visat att ursprunget var mer varierat än så. Av männen härstammade 80 procent från Skandinavien och 19 procent från de brittiska öarna. Bland kvinnorna kom 62 procent från de brittiska öarna och 37 procent från Skandinavien.

Analyserna av dna visar att *Landnámabók* åtminstone inte berättar hela historien

om det unga Island. På Heimaey, som ingår i ögruppen Vestmannaeyjar belägen söder om det isländska fastlandet, har några av de märkligaste fynden gjorts. Dels handlar det om tidiga lämningar trots att historieskrivningen säger att ön befolkats förhållandevis sent, dels om ett prov som är daterat till omkring år 670. I så fall skulle människor ha funnits på Island tvåhundra år före Ingólfur Arnarsons ankomst. För Gunnar Karlsson är detta ett typexempel på ett fynd som vissa gör för långtgående tolkningar av.

– Kol-14-mätningar är inte 100 procent korrekta utan har som mest 95 procents säkerhet. Om man fortsätter att mäta och mäta och koncentrerar sig på det som ger den äldsta dateringen så producerar man snart fel.

I sommar hoppas Bjarni F. Einarsson kunna fortsätta utgrävningarna vid Stöð. Ovanpå den äldsta byggnaden – ett skeppsformat hus helt byggt av torv – har ett nytt hus byggts av torv och sten. Bjarni F. Einarsson hoppas kunna visa att det yngre huset tillhör en gård från sent 800-tal där det hölls boskap. Det skulle stärka hans teori om att de tidiga utposterna kunde övergå till att bli fasta bosättningar.

– Därför vill jag helst inte hitta ett väldigt tidigt kostall, även om jag särskilt kommer att leta efter ett sådant. ■

I Herjólfsdalur på Heimaey har ett fynd daterats till 670-talet. Men fyndet är kontroversiellt.

”Det är den sagobaserade forskningen som dominerar”

skrivningen. Den hejdar den uppdatering av historien som den arkeologiska forskningen påkallar. Men det är enligt min mening inte två saker som utesluter varandra.

Att islänningasagorna och *Landnámabók* inte är helt tillförlitliga som källor håller Gunnar Karlsson med om. Han är professor emeritus i historia vid Háskóli Íslands och har särskilt intresserat sig för denna epok. Han anser att Bjarni F. Einarssons teori om utposter som föregår själva kolonisationen är rimlig. Men han håller inte med om alla slutsatser.

– Det finns saker i *Landnámabók* som inte kan stämma. Men de arkeologiska fynden och de skriftliga källorna säger ungefär samma sak även om det råder osäkerhet om exakta årtal, säger han.

Ingólfur Arnarson har i historieskrivningen fått en särställning som den första bosättaren. Även den finns det enligt Gunnar Karlsson goda skäl att ifrågasätta. När Ingólfur första gången lyfts fram som en pionjär är det tidigt 1100-tal. Det är då som Ari